

Ionel SÎRBU

DOCUMENTE BRITANICE ȘI PROBLEMA BASARABIEI ÎN 1940

British Documents and the Question of Bessarabia in 1940

For almost 50 years we had to endure misfortunes caused by the clashes of opinions among the Great Powers. If, from the perspective of the external factor, this seems to be the reality, from the perspective of the internal factor we should look more attentively at the mistakes we have done during the inter-war period. It is these mistakes that have weakened the fundament of the parliamentary democracy in Romania and generated the "metastasis" of the political system after 1918.

When we renounced at one third of the national territory, in the summer of 1940, without even firing one single gun shot, we should look into it and see if only the state reason determined us to do such a thing or also the mistakes of approach of the crisis situation. Our short considerations have been made from this perspective and with the intention of warning the reader that, beyond the external factor, there is also an internal responsibility in analysing some historical periods. It is also Romania's case in 1940, the presented documents constituting an additional contribution in the analysis and variation of the historical events that did not occur in this period.

Primul război mondial a adus cu sine o serie de transformări extrem de profunde la nivelul relațiilor internaționale dar și în interiorul statelor participante. Este unanim acceptat faptul că la baza relațiilor internaționale stau raporturile de putere existente la un anumit moment dat. Forța unui stat derivă din puterea sa economică și din sistemul de alianțe pe care reușește să și-l construiască. Din acest context nu pot lipsi, în opinia noastră, cadrul geopolitic existent, tradițiile și mentalitățile naționale, trecutul istoric și religia unei țări. Dacă ar fi să amintim expresia lui Stalin referitoare la numărul de divizii pe care îl avea Vaticanul, am spune că el a văzut doar o față a acestei probleme fără să ia în calcul, pe termen lung, influența informațiilor și ideilor dominante într-o anumită perioadă istorică.

După război raportul de forțe suferă modificări importante prin dispariția celor trei imperii - otoman, habsburgic și țarist - dar și prin eliminarea, pe termen scurt, a Germaniei din poziția dominantă deținută la nivelul politicii europene la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul

secolului XX. Tratatul de pace au produs satisfacții majore în multe state, între care și România, provocând răni adânci în altele, declanșând curente revizioniste greu de imaginat cu câțiva ani mai devreme. Ne-am obișnuit să considerăm aceste tratate ca fiind unele dintre cele mai democratice, bazate pe principiul naționalităților și pe cele 14 puncte ale președintelui Willson. Mai mult, sunt puncte de vedere în istoriografia națională care susțin că, în ceea ce privește România, acest lucru a fost posibil și datorită faptului că la Conferința păcii Rusia nu a fost prezentă.

Analizând conținutul tratatelor nu putem să nu fim de acord și cu nemulțumirile exprimate de țările învinse și care nu provin neapărat din rândul unor oameni cu vederi de extrema dreaptă sau cu obiective revizioniste și revanșarde declarate. Reprezentanții Republicii de la Weimar au urmărit, cu alte mijloace și altă intensitate, aceleași obiective ca și statul național-socialist: ieșirea Germaniei din cadrul prevederilor impuse prin tratatul de la Versailles. Mai departe, obiectivele sunt total diferite și țin de particularitățile și ideologia nazistă.

Lumea nouă, rezultată în urma războiului, a avut suficiente contradicții și a generat dezbateri aprinse atât la nivelul Societății Națiunilor cât și în raporturile bi și multilaterale. Dreptul internațional public se adapta noilor realități și încerca să salveze aparențele unor relații internaționale bazate pe principii și nu pe interese. Amintim doar neratificarea tratatului de la Versailles și politica izolaționistă a S.U.A, divergențele franco-engleze în problema Germaniei, tensiunile din Europa centrală și de est, apropierea sovieto-germană, instituționalizată prin tratatul de la Rapallo, pentru a avea imaginea dificultăților majore care stăteau în calea gestionării raporturilor internaționale.

După ce președintele W. Willson a reușit să-și impună punctul de vedere în interiorul S.U.A., în dezbaterile cu adepții lui Th. Roosevelt, principiul securității colective înlocuia, cel puțin teoretic, vechea politică a echilibrului de forțe în Europa. Între viziunea americană a transparenței și securității colective și obsesiile Franței în problema germană se află contradicțiile majore ale negocierilor de pace și, în ultimă instanță, eșecul acestui proiect politic în mai puțin de douăzeci de ani.

Până în 1916, la intrarea în război, obiectivul major al politicii externe românești l-a constituit reîntregirea națională. Gestionat defectuos de multe ori, are meritul că a permis o coagulare a forțelor politice din Regat pe o platformă politică minimală de maxim interes național. Din perspectiva Școlii Analelor putem spune că în 1918 au fost atinse ultimele puncte ale programelor naționale de la 1848 și 1859. Cele două revoluții care mai trebuiau împlinite, în viziunea lui Bălcescu, s-au încheiat în acest an.

Marea problemă a României reîntregite consta în integrarea noilor provincii în cadrul legislației și economiei Vechiului Regat. Această dificilă misiune, în ultimă instanță, a eșuat deși la vârful politicii românești se găseau destui oameni politici capabili, de la un I. I. C. Brătianu la un Iuliu Maniu, de la Ion Nistor la un Ion Inculeț, ca să amintim lideri din toate provinciile. Disfuncționalitățile mai vechi ale politicii românești și-au spus din nou cuvântul dând naștere la multe nemulțumiri care în final au dus la falimentul parlamentarismului din țara noastră. Corupția, politicianismul, interesele de grup, calitatea îndoielnică a funcționarilor publici, numiți pe criterii clientelare, au dus la o imagine extrem de negativă în rândurile opiniei publice. Vechea clasă politică a ratat marile momente ale noului început. În scurt timp s-au epuizat și speranțele legate de reforma agrară, cea mai amplă din istoria națională și din această parte a Europei, țăranii având de înfruntat dificultăți majore care pe mulți i-au dus la faliment.

Sistemul tratatelor de pace de după primul război mondial a adus recunoașterea internațională a obiectivului major pentru care România luase parte la această conflagrație: recunoașterea reîntregirii naționale. Frontiera de răsărit a țării noastre rămăsese extrem de vulnerabilă întrucât regimul comunist de la Moscova nu a recunoscut unirea Basarabiei cu România. Tratatul de la Paris, din octombrie 1920, nu putea compensa această realitate geopolitică. După război, inevitabil am spune, noul obiectiv major, fundamental, îl constituia păstrarea României reîntregite în granițele recunoscute de comunitatea internațională. Atașamentul țării noastre la politica securității colective promovată de administrația de la Washington și menținerea *statu-quo*-ului teritorial deveneau strategii obligatorii în vederea atingerii obiectivului major al politicii noastre externe.

România a dus o politică externă pe trei paliere de profunzime:

- la nivelul Societății Națiunilor, sprijinind toate acțiunile ce aveau în vedere securitatea colectivă și politica de dezarmare - a se vedea și semnarea protocolului Briand-Kellog și a celui de la Moscova, ca variantă regională;
- prin tratate multilaterale în vederea "îndiguirii" revizionismului maghiar - a se vedea Mica Înțelegere și Înțelegerea Balcanică;
- prin tratate bilaterale care făceau referire la frontiera de răsărit, ca în cazul tratatului cu Polonia, sau care trimiteau, mai mult sau mai puțin expres, la toate frontierele României, ca în cazul tratatelor cu Franța și Italia.

O analiză atentă a noilor realități geopolitice și a prevederilor tratatelor de pace demonstrează situația relativ dificilă în care se găsea țara noastră și, în general, toate statele nou create în centrul și răsăritul continentului. Imperiile multinaționale au dispărut dar problemele au rămas aceleași. Minorități naționale consistente ce se găseau pe teritoriile statelor nou create sau reîntregite făceau ca problemele etnice să se acutizeze.

Minoritatea germană din Cehoslovacia, minoritățile maghiare din România, Yugoslavia, Cehoslovacia, problema frontierelor de vest ale Uniunii Sovietice, tendințele secesioniste ale slovacilor, concretizate în 1938 dar și după anul 1990, demonstau dificultățile majore ce trebuiau depășite printr-o politică echilibrată dacă se dorea evitarea unui nou război.

La granițele de est ale Germaniei se aflau state care nu puteau, sub nici o formă, să se opună unei eventuale politici expansioniste în cazul în care condițiile internaționale i-ar fi permis acest lucru. Din răsăritul Germaniei și până la granițele vestice ale Uniunii Sovietice au apărut state care se aflau într-un pericol real de a fi desființate fie printr-o expansiune germană, fie printr-o expansiune sovietică. Pactul Ribbentrop-Molotov se prefigura cu mult mai devreme, Rapallo fiind o etapă importantă pe acest drum. Tratatul de la Locarno, din 1925, care garanta frontierele din vestul Germaniei dar nu și pe cele din est a fost, în opinia noastră, un cec în alb dat de puterile învingătoare în război viitoarei politici externe a acestei țări. Adăugați faptul că, după toate datele statistice, la sfârșitul războiului, Germania învinsă era mai puternică decât Franța și Anglia luate separat.

Situația țării noastre se complica dacă avem în vedere faptul că Anglia și Franța au refuzat să-și ia vreun angajament față de apărarea integrității teritoriale a României. Indirect, ele au împins Bucureștiul într-o politică ostilă Germaniei cerându-i să ia măsuri severe *împotriva oricărei forțe politice care ar preconiza o alianță cu Berlinul*.

Politica "prin noi înșine" a deranjat cercuri economice și financiare extrem de importante din Londra. Adoptarea Legii Minelor, în 1924, a agravat aceste nemulțumiri mai ales în ceea ce privește interesele britanice în ramura petrolului.

Pe plan diplomatic, cel mai important eveniment l-a reprezentat vizita suveranilor români la Londra, în 1924. În prezența ministrului de externe, I. G. Duca, regele Ferdinand s-a arătat îngrijorat de tendința Angliei de a nu se angaja în garantarea frontierelor țărilor din centrul și răsăritul Europei, fapt confirmat un an mai târziu prin tratatul de la Locarno. Și în interiorul lumii politice engleze existau abordări diferite, de la un Lloyd George, care-și exprimase "dezinteresul" față de problemele Europei de sud-est, la un Ramsey Mac Donald și Baldwin care aveau opinii mai nuanțate. Se poate face afirmația că, în ansamblu, Anglia nu a fost vital interesată în această parte a continentului și pentru faptul că era considerată în zona de influență politică a Franței. Tratatul Basarabiei, din 28 octombrie 1920, a fost considerat în mediul politic englez, în linii generale, o "regretabilă greșală".

Modificarea Legii Minelor, în 1929, a atenuat anumite tensiuni ce se creaseră între cele două state, tratatul economic, încheiat în 1930, contribuind la crearea unui cadru favorabil evoluției raporturilor româno-engleze.

"Foarfeca" prețurilor dezavantaja România care exporta 5,7 tone pentru o tonă importată, în 1925, 6,5 tone în 1928.

În deceniul patru al secolului XX raporturile româno-engleze au evoluat în cadrul aceluiași obiective strategice diametral opuse. Spre sfârșitul acestui interval se poate constata un interes crescând al Angliei pentru ca România să nu livreze cantități mari de petrol Germaniei naziste. Garanțiile de securitate franco-engleze, din aprilie 1939, n-au reprezentat nici o schimbare fundamentală în cadrul acestor relații. Cine citește cu atenție textul își dă seama că formulările diplomatice fără obligații concrete, politice și militare, nu puteau aduce un plus de securitate României chiar dacă Anglia începuse să treacă de la politica "appeasement-ului" la una mult mai realistă, care conștientiza pericolul major reprezentat de Germania chiar pentru propria securitate.

După declanșarea celui de-al doilea război mondial raporturile bilaterale au evoluat în cadrul politicii de neutralitate, iar din 29 mai 1940 și până în 22 iunie 1941, în contextul nonbeligeranței României. Încă din 10 februarie 1941, Reginald Hoare, ambasadorul Angliei la București, a remis o notă lui Alexandru Cretzianu prin care-l informa că guvernul său a hotărât să-l recheme și să retragă misiunea diplomatică și funcționarii consulatelor. Plecarea Legației era fixată pentru 15 februarie, ambasadorul american la București urmând să preia apărarea intereselor engleze. *De jure*, din acest moment au încetat raporturile româno-engleze. Întreruperea relațiilor diplomatice n-a însemnat și o lipsă a contactelor care, după această dată, au fost doar legături personale.

Pe 5 decembrie 1941 guvernul englez a adresat României un ultimatum prin care i se cerea să înceteze războiul împotriva Uniunii Sovietice. La ultimatumul englez - Londra a făcut acest pas pentru a da satisfacție sovieticilor - oficialitățile de la București au răspuns "*că nu noi suntem agresorii și că ne-am luptat spre a recuceri provinciile pierdute anul trecut și spre a păstra ființa noastră națională*"¹. În aceeași zi, Winston Churchill a aprobat declarația de război făcută României și, din 7 decembrie 1941, Anglia și România s-au aflat în stare de război.

Documentele selectate și prezentate de noi, multe dintre ele traduse pentru prima oară în România, au fost preluate din *Great Britain, Public Record Office, Foreign Office* - în text *Great Britain, P.R.O., F.O.* Ele se referă la anul 1940 și pot constitui un interesant instrument de lucru pentru cei ce doresc să analizeze această perioadă din istoria națională.

Când analizăm consecințele înțelegerilor dintre Aliți asupra României și a estului Europei, în general, mulți istorici condamnă aceste

¹ G. I. Duca, *Cronica unui român în veacul XX*, vol. II, München, 1984, p.320.

"aranjamente" și aruncă responsabilitatea, în special, asupra Angliei și a lui Winston Churchill. Dacă politica lumii s-ar fi făcut pornind de la principii, pornind de la morală și nu de la raportul de forțe existent la un moment dat și de la interesele marilor puteri, atunci am fi tentați să acceptăm aceleași concluzii și aceeași interpretare.

Cum nu putem să acceptăm o astfel de abordare, *credem că obiectivele strategice, fundamentale diferite, au fost cele ce ne-au hotărât soarta pentru mai bine de cincizeci de ani*. Churchill a încercat să salveze imperiul britanic, atât cât se mai putea salva din el, și, din perspectiva intereselor țării sale, a acționat corect. Pe 4 noiembrie 1944, într-o telegramă trimisă ministrului său de externe, Churchill afirma că "Le Rougetel, evident, nu înțelege că noi avem un procent de 10% interes în România și *suntem mai mult decât spectatori*". Trei zile mai târziu, pe 7 noiembrie, el declara că "*atât timp cât rușii ne lasă mână liberă în Grecia, nu putem face mai mult decât să fim spectatori la cele ce se întâmplă în România*" (P.R.O, F.O. 371/44012, f.19).

Documentele pe care le punem la dispoziția cititorilor din România ar putea reprezenta un instrument util în analiza și interpretarea unei perioade atât de controversate din istoria națională. Cititorul avizat ar putea să-și dea seama de locul și rolul pe care-l avea țara noastră în strategiile și obiectivele majore postbelice ale Angliei. Intenția noastră nu a fost de a deveni "avocatul diavolului" ci de a prezenta regulile jocului diplomatic la nivelul marilor puteri, reguli de la care Anglia nu s-a abătut, la fel ca toate marile puteri ale vremii. *Din divergențele majore între interesele marilor puteri ni se trag nenorocirile pe care le-am avut de îndurat aproape 50 de ani*. Dacă, din perspectiva factorului extern, aceasta pare să fie realitatea, din perspectiva factorului intern ar trebui să privim cu mult mai multă atenție și reflecție la greșelile pe care le-am săvârșit în perioada interbelică. Aceste erori au slăbit fundamentul democrației parlamentare din România și au generat "metastaza" sistemului politic de după 1918.

Când am cedat o treime din teritoriul național, în vara anului 1940, fără să tragem un singur foc de armă, ar trebui să vedem dacă numai rațiunea de stat ne-a determinat la acest gest sau și erorile de abordare a situațiilor de criză.

Scurtele noastre considerații au fost făcute din această perspectivă și cu intenția de a avertiza cititorul că, dincolo de factorul extern, există și o responsabilitate internă, mai mare sau mai mică, în analiza unor perioade istorice. Este și cazul României în 1940, documentele prezentate putând constitui o contribuție suplimentară în analiza și, eventual, nuanțarea evenimentelor istorice ce au avut loc în această perioadă.

2 ianuarie 1940

Secțiunea întâi

Sud (Statele Balcanice)

Confidențial

Viconte Halifax către Dl. R. Hoare (București)

(Nr.1)

Foreign Office, S.W.1.

Domnule,

Ministrul român a fost chemat la acest departament în ziua de 29 decembrie și a citit Domnului Al.Cadogan o traducere a comunicatului pe care a avut-o de făcut din partea guvernului său. Aceasta este următoarea:

2. "Guvernul român, confruntat cu amenințările ce se fac asupra României, cere ajutor urgent guvernului Majestății Sale, ajutor care ar fi eficace. Ca urmare a tuturor informațiilor primite, guvernul român a ajuns la concluzia că în primăvară, sau chiar mai curând, guvernul sovietic va ridica problema Basarabiei, aceasta având drept consecință imediată cotoșirea României. Guvernul român este hotărât să reziste, prin toate mijloacele de care dispune, unui asemenea atac sovietic sau unui atac sovieto-german.

3. Guvernul român cere ajutor guvernului Majestății Sale în organizarea unei opoziții împotriva cotoșirii României de către ruși, care ar însemna de fapt cotoșirea Europei centrale și de sud-est. Acest ajutor ar trebui să fie mai ales sub formă de armament și materii prime pentru fabricile de muniții din România. Pentru ca acest ajutor să aibă rezultate, ar trebui să ajungă în România cel târziu în a doua jumătate a lunii martie. Guvernul român speră să primească aceste materiale în cadrul noului credit stabilit cu guvernul Majestății Sale și să plătească anual prin cote suplimentare de petrol. Guvernul român speră să beneficieze de întregul ajutor din partea guvernului Majestății Sale în această problemă, care constituie o amenințare nu numai asupra României ci și asupra întregii Europe".

(31/1/40)

Ambasada Marii Britanii, Roma

2 ianuarie 1940

Dragă Phil (Nichols)

Am primit o copie a raportului lui Hoare, nr.401 din 18 decembrie, către Secretarul de Stat, privind aplicarea garanțiilor engleze la URSS în eventualitatea unei agresiuni ruse împotriva României.

Aceasta este importantă și Excelența Sa va ține minte dacă și când va trebui să discute problema "Balcanilor" cu Ciano, îi va fi permis, oricum, Excelenței Sale să-l înștiințeze pe Ciano de poziția noastră cum a fost declarată în procesul verbal al lui Hoare către Gafencu. Recunoaștem că este o problemă ipotetică, dar poate vă veți simți dispus să răspundeți de ea, oricum.

(P.R.O., 371/24 968, f.17)

Noel Charles

Viconteale Halifax către Dl. R. Hoare (București)
Nr.6

Foreign Office, 3 ianuarie 1940

Domnule,

Am avut azi o întrevvedere cu ministrul român la cererea sa. După ce mi-a înmănat un mesaj personal din partea Dl. Gafencu, transmițându-mi urările sale pentru Anul Nou, la care i-am răspuns călduros, Dl. Tilea a spus că presupune că am văzut deja mesajul Primului Ministru al României ce l-a înmănat Dl-ului Al. Cadogan pe data de 29 decembrie. Consideră că problema ajutorului acordat României a fost discutată de cabinetul francez la Paris și așteaptă un raport din partea reprezentantului român la Paris privind ajutorul practic pe care guvernul francez îl va acorda. Ar dori să se întâlnească cu ministrul ce se ocupă de problema aprovizionării și cu Lordul Chatfield pentru a stabili ajutorul ce se așteaptă să fie primit din partea acestei țări.

2. Ministrul mi-a spus că Dl. Gafencu se întreba dacă n-ar fi posibil să se realizeze unele acțiuni în Rusia pe calea propagandei. Guvernul român era deja în legătură cu câțiva armeni pe teritoriul rus, armeni ce ar fi dispuși să înceapă agitația în vederea stabilirii unei alianțe cu Turcia, în cazul în care ar fi sigur că guvernul turc le va acorda autonomie și că vor fi tratați în mod corect. Guvernul român acordă mare atenție posibilității de a tăia conducta de petrol dintre Batum și Baku, fapt ce ar reprezenta o catastrofă pentru Rusia și ar împiedica aprovizionarea cu petrol din Rusia în Germania în primăvara următoare. Guvernul român deținea informația că o parte din populația de pe teritoriul rus i-ar putea ajuta în acest sens și crede că acești oameni se află fie în serviciul englezilor, fie în cel al nemților. I-am spus că eu consider puțin probabil să fie în serviciul englezilor și am întrebat dacă guvernul român are mijloacele necesare de acțiune, în cazul în care consideră necesar să procedeze așa. Dl. Tilea a răspuns că are unele mijloace. I-am spus că aș dori să examinăm aceste probleme, cât ne stă în putință.

3. Dl. Tilea s-a interesat de stadiul relațiilor noastre cu Uniunea Sovietică și dacă intenționăm să le menținem la nivelul la care se află. I-am răspuns că relațiile noastre oficiale cu Uniunea Sovietică sunt încă menținute și, cât privește războiul din Finlanda, se aflau undeva pe linia acordului stabilit de a nu interveni în Spania. În curând vom publica o *Carte Albastră* privind negocierile anglo-sovietice din vara trecută, dar nu văd nici un motiv care să ducă la ruperea relațiilor din moment ce *Cartea Albastră* va avea un caracter obiectiv și va conține multe documente tehnice. Cât privește Rusia, aceasta va avea un raport asupra acestor lucruri.

4. Ministrul crede că guvernul Statelor Unite va analiza problema relațiilor cu Uniunea Sovietică. I-am spus că aș fi foarte surprins dacă aceștia s-ar decide să rupă relațiile. În același timp, relațiile dintre Rusia și Italia par să meargă din ce în ce mai rău, fapt care, din punctul nostru de vedere, este cât se poate de bun.

5. În continuare, Dl. Tilea m-a întrebat dacă am vreo informație despre raportul privind garanția făcută de Italia de a preîntâmpina orice atac împotriva granițelor Ungariei. I-am spus că nu știu nimic despre această problemă, deși informațiile primite ne arată că Italia avea interese privind Ungaria cât și România. În ceea ce privește intențiile Ungariei, acesta a afirmat că știe de la ministrul contrainformațiilor că cererile Ungariei nu se limitează la stabilirea unui statut

minoritar în România. Acestea au fost cererile lor în 1938, dar de atunci guvernul Ungariei a adoptat o politică revizionistă.

6. În ceea ce privește discuția purtată de ministru cu Dl. Al. Cadogan în ziua de 29 decembrie, i-am spus că nu sunt sigur că Germania intenționează să înainteze în Balcani. Cât despre avantajele unei astfel de politici, mi se pare că Germania va avea în vedere reacțiile ce le-ar putea avea această politică în Italia; părerea mea este că Italia nu dorește ca războiul să se extindă în Balcani. De asemenea, este posibil ca Italia să fie înșelată prin oferta unei părți din pradă, dar este foarte probabil ca aceasta să simtă că pericolul înaintării germanilor în Balcani, urmat de cel al rușilor, este prea mare și deci va face tot posibilul ca să reziste acestei politici diplomatice sau pe altă cale "prin orice mijloc". Mă întreb dacă, în aceste condiții, Germaniei nu-i va fi teamă că, înaintând în Balcani, ar risca să determine Italia să treacă de partea aliaților.

7. Dl. Tilea a fost de acord cu aceasta. Totuși, guvernul român analizează posibilitatea unei înaintări a rușilor în Balcani, care ar putea sau nu să fie urmată de o înaintare a Germaniei. Unii consideră că Rusia este prea ocupată cu Finlanda, dar se pare că Rusia ar urmări o reabilitare printr-o acțiune la sud, ca urmare a eșecului suferit în Finlanda. I-am spus că s-ar putea să fie așa, însă organizarea rușilor este atât de deficitară încât un atac asupra României ar fi o sarcină mult prea grea pentru ea. Așa cum reiese dintr-un raport primit din Ankara, guvernul turc nu este sigur că guvernul sovietic ar dori să reia convorbirile cu Turcia și aceasta pare a fi în interesul României. Oricum, se arată că guvernul sovietic acordă importanță prieteniei cu Turcia. Dacă Turcia ar avea o atitudine favorabilă României, guvernul sovietic ar stabili relații cu Turcia atacând România. Când Dl. Tilea a afirmat că, deși guvernul turc a încurajat guvernul român, totuși, nu a arătat niciodată clar ce are de gând să facă spre a ajuta România, am spus că, vorbind deschis, guvernul român nu se poate bizui prea mult pe ajutorul Turciei. Nu ne putem îndoi că Turcia se interesează de soarta României, însă Turcia nu dorește război cu Rusia sau cu altă țară înainte de a fi gata pentru aceasta. În aceste condiții, dacă Rusia atacă Basarabia, Turcia ar putea să nu intervină deloc. Am mărturisit D-lui Tilea că nu am argumente spre a susține cele spuse; dar, precum el însuși a afirmat, Turcia nu și-a arătat niciodată poziția sa. Dl. Tilea nu a respins aceasta deși a spus că guvernul turc a asigurat guvernul român că agresiunea rușilor asupra României îl va determina să-și reconsidere poziția.

8. În continuare, Dl. Tilea a spus strict confidențial că a avut de curând o convorbire cu ministrul Bulgariei la Londra (raportul convorbirii l-a trimis la București întrucât nu era în siguranță să-l telegrafieze), convorbire în timpul căreia Dl. Momcilov i-a spus că supune guvernului bulgar propunerea de a anunța guvernul român că, în cazul în care guvernul român este dispus să pună problema Dobrogei după război, Bulgaria va accepta să facă parte din alianța dintre România și Turcia. Ca răspuns la o întrebare pusă de mine, acesta a arătat că, așa cum consideră el, regele Carol și guvernul român vor analiza problema, dar era o chestiune de timp. Bulgaria nu a mai făcut o ofertă similară în trecut și este cam dificil pentru guvernul român să ia în considerare cererile Bulgariei, înainte de a fi fost făcută vreo propunere. În același timp, a trebuit să admită că Dl. Momcilov a fost foarte precaut

când a făcut aceste afirmații, deși personal crede că opinia Bulgariei nu este în favoarea unei colaborări cu Rusia. Aceasta ca urmare a evenimentelor din Finlanda. I-am spus ministrului că, fiind interesat să aflu noi aspecte ale problemei, am înțeles de la ministrul Majestății Sale la Sofia că guvernul Bulgariei n-ar îndrăzni să se declare deschis de partea Marii Britanii, Franței și Turciei ca să nu jignească Rusia. Dacă propunerea lui Momcilov va fi adoptată, aceasta va însemna o îndepărtare de atitudinea lor anterioară, fapt care ar putea să aibă rezultate favorabile.

Al Dumneavoastră Halifax.

(P.R.O., F.O. 371/24.845, f.169-170).

5 ianuarie 1940

Legăția Britanică București

Dragul meu Nichols,

Mii de mulțumiri pentru scrisoarea foarte secretă din 28 decembrie în legătură cu anumite hotărâri care s-au luat de către Consiliul Suprem de Război la 19 decembrie și, de asemenea, pentru scrisoarea ministerială din 29 decembrie cuprinzând un raport "necorectat" al conversației dintre Tilea și Cadogan.

Tătărăscu a avut o bună dispoziție astăzi și a vorbit despre atitudinea Italiei și despre efectul asemănător ce pare să-l aibă complicațiile neprevăzute de la sfârșit asupra politicii generale a lui Stalin.

În ceea ce privește Italia, am observat că lucrurile par a merge bine. Apoi, a adăugat, părând a se baza pe surse sigure, că, dacă purtarea discuțiilor cu Italia îi este încredințată lui, se pot aștepta la evenimente favorabile. Tătărăscu este, în multe privințe, absurd și eu nu iau în considerare 90% din ceea ce spune. (f.31).

În ciuda acestui fapt, atitudinea lui cu această ocazie mă face să cred că poate fi ceva demn de luat în seamă în povestea spusă în telegrama nr.839 din 9 decembrie trecut, anume că Italia ar interveni în cazul atacării Basarabiei de către Rusia. În această ordine de idei, cred că merită menționat faptul că, la sosirea mea, secretarul particular al lui Tătărăscu tocmai vorbea cu delegația Italiei și fixa o întâlnire pentru o convorbire între Chigi și Tătărăscu. Am vorbit apoi despre Rusia și Finlanda. Tătărăscu a spus că nu este deloc convins că opoziția față de Stalin a scăzut pericolul ce amenința România în primăvara următoare. Încă nu cunoaștem cauzele acestei decăderi. Poate fi faptul că rușii au folosit armament inferior de luptă și oameni neinstruiți și, dacă aceasta este cauza, încrederea lui Stalin în mașina sa de război rămâne constantă și, pentru a restabili prestigiul său, se poate să fie mai hotărât, mai mult ca niciodată, să ocupe Basarabia în primăvară.

Am admis faptul că sunt o mulțime de factori necunoscuți, dar mi se pare destul de bine stabilit faptul că...(f.33).

...tancurile rusești sunt un mijloc de luptă inferior și sunt foarte prost mânuite. Mai mult, este evident că avioanele rusești sunt cu mult inferioare celor britanice bune, dar nu foarte bune, care concurează. Tătărăscu a acceptat acest lucru și, după ce a criticat cu asprime optimismul creat în România de către ultimile succese, a admis faptul că efectul moral asupra armatei române a ultimelor succese - dacă războiul cu Rusia ar urma - ar fi un factor de imensă importanță.

El a vorbit, mai departe, despre tragica situație în care se află România de a nu avea arme antiavioane și antitanc. Am spus că aceasta este fără discuție adevărat, dar în ceea ce privește tancurile experiențele anterioare ne-au arătat că sistemul capcanelor poate fi eficient. Am cerut lui Macnab să determine Ministerul de Război să obțină și să pună la dispoziția românilor orice informații folositoare referitoare la procedeele folosite pentru distrugerea tancurilor în campania anterioară, procedee ce au fost eficiente.

Am arătat această scrisoare lui Macnab care mi-a spus că a dat informații Statului Major referitoare la faptul că rușii nu au pierdut în ultima campanie pentru că nu au folosit cele mai bune materiale și oamenii cei mai bine instruiți. Am să-i spun aceasta lui Tătărăscu cu prima ocazie. Am dictat aceasta în grabă și am vrut, la locul potrivit pe pagina 2, să spun că limbajul lui Ciano în pagina 3 a scrisorii Dvs., "orice ar fi auzit ambasadorul în trecut în legătură cu acest subiect, el a crezut că Italia va interveni", permite o anume justificare a optimismului lui Tătărăscu.

Al Dumneavoastră R. H. Hoare

(P.R.O., F.O. 371/24.968, ff.31-34.)

Din: *România*

Decodificat. Domnul R. Hoare (București)

8 ianuarie 1940

D.9.30 p.m., 8 ianuarie 1940

R.9.40 a.m., 9 ianuarie 1940

Telegrama mea nr.15

Strict confidențial

I-am spus azi dimineață ministrului Afacerilor Externe despre zvonul ce mi-a parvenit ca urmare a faptului că o remarcabilă persoană română, probabil Domnul Antonescu, de curând ministrul Afacerilor Externe, a fost la Roma. El s-a întors cu mesaje încurajatoare ce motivau într-o oarecare măsură tonul ferm din discursul Regelui. Am adăugat că părerea împărtășită mie de Președintele Consiliului, pe care am exprimat-o în scrisoarea mea din 5 ianuarie către Domnul Nichols, constituie confirmarea primului privind acest raport.

2. Ministrul Afacerilor Externe a răspuns că primește favorabil ocazia de a-mi spune în modul cel mai strict confidențial că Domnul Antonescu a fost de fapt la Roma și s-a întâlnit cu ministrul Afacerilor Externe și cu ceilalți. La prima întvedere s-a interesat care ar fi atitudinea italienilor în cazul unui atac al rușilor asupra Basarabiei. Conte Ciano a răspuns că trebuie să-l consulte pe Domnul Mussolini. La cea de-a doua întvedere Domnul Antonescu a fost sfătuit să raporteze că, potrivit părerii guvernului italian, ar fi înțelept să ia o atitudine hotărâtă în ceea ce privește Basarabia și că în cazul realizării atacului să se poată baza pe ajutorul italienilor într-o măsură mult mai mare decât cea dată de Franco.

3. Conte Ciano l-a întrebat pe Domnul Antonescu despre părerea acestuia legată de rezultatele războiului și Domnul Antonescu a răspuns că nu poate crede în posibilitatea unei înfrângerii a anglo-francezilor având în vedere resursele lor imense și hotărârea lor de a obține victoria. Se pare că mai apoi Conte Ciano a făcut

observații că România va fi atentă să evite a se arunca în brațele Germaniei, fapt pe care ministrul Afacerilor Externe îl consideră ca o indirectă aprobare a opiniei Domnului Antonescu.

4. Ministrul Afacerilor Externe este îngrijorat ca nu cumva să dezvăluim fie guvernului francez, fie celui britanic faptul că noi cunoaștem părerea împărtășită de Domnul Antonescu întrucât crede că e probabil ca Domnul Mussolini să se oblige față de o putere mică, pentru un eventual ajutor în rezistența împotriva unui atac bolșevic, decât s-ar obliga dacă ar fi vorba de adoptarea în mod deschis a unei politici paralele cu cea a aliaților, pe care probabil că vrea să-i țină sub semnul întrebării până ce va sosi timpul potrivit pentru a înainta cererile sale privind Mediterana.

(P.R.O., 371/24 968, ff.24-25)

(R.406/246/37)

8 ianuarie 1940

Relațiile româno-ungare
(4.0.321 Secret)

Un agent ungar în strânsă legătură cu guvernul mi-a comunicat ieri că s-a luat legătura de către Consiliul de Miniștri ca, în cazul invadării Basarabiei de Rusia, Ungaria să nu pătrundă în Transilvania.

P. Barklay, locotenent colonel
atașat militar

Budapesta, 30 decembrie 1939

(P.R.O., F.O. 371/24.984)

Din: *România*

Decodificat. Domnul R. Hoare (București)

D. 9.30 p.m., - ianuarie 1940

R. 9.25., a.m., 9 ianuarie 1940

Nr.18

Telegrama din Ankara nr.2

Ministrul Afacerilor Externe se declară a fi pe deplin mulțumit, oricare ar fi afirmațiile precaute ale ministrului turc al afacerilor externe către ambasadorii britanic și francez, de faptul că Turcia ar fi pregătită să se alieze cu Marea Britanie și Franța în cazul unui atac asupra Basarabiei. Acesta a afirmat că ministrul Afacerilor Externe al Turciei i-a trimis un mesaj abătut ca urmare a faptului că nu poate propune un pact de asistență mutuală (care nu fusese cerut) din cauză că ar fi contrar acordului ruso-turc, termenii pe care guvernul turc i-a invocat drept motiv pentru critica aspră a unei înțelegeri politice ruso-bulgare.

(P.R.O., 371/24 968, f.27)

Foarte secret
(R 544/G)

Foreign Office, SW1
11 ianuarie 1940

Dragul meu Hoare,

V-ar putea interesa să aflați că am obținut de la o sursă foarte recentă că ungerii, ca rezultat la ceea ce le-a oferit Germania în schimbul consimțământului României la cererile economice, să garanteze integritatea României în cadrul frontierelor existente. Conteul Csaky a menționat de asemenea că ar fi declarat, ca rezultat al unui demers prietenesc din partea Germaniei, că guvernul sovietic a negat intenția de a ataca România. Aceasta este o poveste cum că demersul Germaniei a făcut mai puternică atitudinea României față de Ungaria.

2. Cele de mai sus reprezintă unul din cele mai sigure rapoarte pe care le avem dar, deși Germania a dat, fără îndoială, o anumită încurajare în special în timpul recentelor discuții economice, nu este *nici o probă* demnă de încredere că aceasta ar fi ceva ca o "garanție" (f.49). Ne-am bucura să știm dacă ați auzit ceva de această poveste dar nu trebuie să faceți nici un fel de cercetări cu privire la această scrisoare, al cărui conținut nu trebuie în nici un caz dezvoltat.

3. Vă rog să ardeți această scrisoare (din care trimit o copie lui O'Malley la Budapesta) după lecturare.

Al Dvs. Ph.Nichols

(P.R.O., F.O. 371/24 983, f.48-49, 49 A)

Ambasada Britanică
Ankara, 13 ianuarie 1940

Dragul meu Bowker,

Cred că ai văzut din telegrama nr. 18 a lui Rex Hoare din 8 ianuarie că ministrul Afacerilor Externe al României rămâne convins că Turcia ar fi pregătită să se alăture în apărarea României împotriva unui atac al rușilor asupra Basarabiei. Nu cred că este necesar să continui cu argumente. Numan, când a fost la Londra, a afirmat clar secretarului de stat că Turciei nu i-ar păsa de faptul că Rusia ar lua Basarabia cu condiția ca aceasta să nu meargă mai departe și Saradcoğlu mi-a repetat continuu că nu l-ar deranja problema privind Basarabia. Pe scurt, pentru mine este foarte clar că turcilor nu le-ar păsa de Basarabia. Pe scurt, îmi apare foarte clar că turcii s-ar mișca doar în cazul în care ar fi în interesul lor. Îmi este cam greu să spun cât de depărtată este amenințarea sau când va sosi momentul pentru ei să se miște, dar bănuiesc că ar deveni activi la primul semn al unei încercări rusești de a trece dincolo de Basarabia.

2. Ceea ce nu înțeleg și ceea ce tu ai putea crede că merită să urmărești este întrebarea: de ce există aceste puncte de vedere diametral opuse ca acelea față de politica Turciei, între București și Ankara? Saradcoğlu consideră în mod sigur că ambasadorul său la București să aibă gânduri bine intenționate. Pe de altă parte, e posibil ca Saradcoğlu să-mi vorbească mai precaut decât lui Gafencu. Este imposibil să spunem care din acestea e adevărată. Tot ce știu este faptul că acesta, în mod intenționat, a fost atent să-i țină pe ruși sub semnul întrebării privind

cele ce avea de gând să facă, dacă aceștia ar ataca Basarabia și că acesta a păstrat o atitudine oarecum nedefinită atât față de români cât și față de ruși privind direcția pe care ar urma-o în cazul unei amenințări asupra Basarabiei. Se pare că niciodată n-a mers mai departe în afirmațiile sale, limitându-se la faptul că Turcia și-ar îndeplini cu strictețe obligațiile în urma Convenției de la Montreux. Mi se pare că intenția sa este ca ținându-i pe toți sub semnul întrebării să poată preveni urmări nefaste. Cum am afirmat deja, mi se pare că atitudinea sa este cât se poate de clară.

3. Dacă doriți să fac un efort să clarific aceste probleme, e posibil să reușesc, dar ar fi necesar să-i spun lui Saradcoğlu cât se poate de clar că, în timp ce el îmi spune mie și Numan informează Secretarul de Stat că nu-i privește problema Basarabiei, Gafencu este convins că dimpotrivă, îi privește; și atunci care din acestea este adevărată?

Domnul H. Knatchbull-Hugessen

(P.R.O., 371/24 968, ff.36-37)

R 233/9/37

Ministerul Afacerilor Externe
15 ianuarie 1940

Dragul meu Noel,

În scrisoarea ta (31.1.40) din 2 ianuarie ai întrebat dacă va fi de acord ambasadorul, dacă va discuta problema "Balcanilor" cu Ciano, să îl înștiințeze pe acesta despre poziția noastră după cum a fost menționată în minuta lui Gafencu din 14 decembrie privind aplicarea garanțiilor noastre de a acoperi acțiunea întreprinsă de URSS în cazul unei agresiuni sovietice împotriva României.

2. Acea minută a fost, desigur, bazată pe telegrama noastră către București nr.769 din 11 decembrie anul trecut, care v-a fost transmisă ca nr.139 Saving. Nu avem nici o vină să aflăm minuta ca însumând atitudinea noastră după cum a fost prezentată în acea telegramă dar va fi tot atât de bine să o avem ca un fundal în atenție.

Credem că ambasadorul va avea desigur posibilitatea de a decide dacă va folosi această minută, dar dacă o va folosi, trebuie să declare clar că nu face o comunicare oficială ci că dă ministrului o explicație personală a ceea ce înțelege a fi poziția noastră.

Al Dvs.
(sd.) Philip Nichols

(P.R.O., 371/24 968, ff.19-20)

Din: *România*

Telegramă (necodificat) de la Sir R. Hoare (București)

D. 7 februarie 1940 (cu valiză diplomatică)

R. 12 februarie 1940

Nr. 13 (Saving)

I-am spus ministrului Afacerilor Externe astăzi că zvonurile în legătură cu împiedicarea Rusiei de a acționa în Basarabia continuă să persiste și am întrebat

dacă este ceva concret în ele. Mi-a răspuns că nu a fost nimic de natură formală, dar că linia generală de comunicații primită de la germani este aceea că ei nu doresc să se extindă războiul în Balcani și că de aceea se vor opune unei aventuri ruse (acțiuni a Rusiei) în Basarabia. În general, atitudinea germană este în întregime corectă. Cât timp vom avea încredere în germani este o altă problemă.

(*P.R.O.*, 371/24 968, f.46)

În timp ce parcurgeam documentele din martie și aprilie 1939, într-un alt scop, am dat din nou peste C 5055/54/18 (care este de asemenea înregistrată C 5038/G) reproducând o convorbire din 7 aprilie între Domnul Tilea și Domnul Cadogan. Acest document are o atitudine directă privind aspectul rusesc al garanției noastre pentru România și a fost menționată în procesele verbale BJ 334 din 12 octombrie. Poate fi oricum folositor pentru scopurile propuse să avem un extras înregistrat. Pasajul edificator este după cum urmează:

"(Domnul Tilea) - a întrebat dacă garanția pentru România, dacă le-o vom da, va fi aplicată împotriva tuturor țărilor, împotriva Rusiei ca și împotriva Germaniei. I-am subliniat că bazele înțelegerii noastre pe care i-am propus-o erau acelea de a rezista amenințării dominației germane în Europa și că tot ceea ce încercăm să facem era să împărțăm acest obiectiv. Nu am desconsiderat niciodată problema garantării, fie a Poloniei fie a României, împotriva Rusiei. Ca răspuns la o întrebare a Domnului Tilea am spus că Domnul Beck nu a făcut nici o cerere pentru o asemenea garanție. Domnul Tilea a spus că atunci când va raporta conversația aceasta la București va declara că acest punct nu a fost discutat și că Domnul Beck nu a cerut o astfel de garanție, dar că nu va repeta "din motive românești" ceea ce i-am spus despre întreg aranjamentul, ca fiind bazat pe ideea rezistenței împotriva dominației germane. Și-a exprimat dorința ca în cazul raportării discuției Domnului R. Hoare, acestuia să i se dea aceleași informații pe care dânsul le prezenta guvernului român. Am răspuns că nu am nici o obiecție să omit din mesajele pentru Domnul Hoare referiri la faptul că înțelegerea era încheiată împotriva Germaniei, deși desigur Domnul Hoare știa foarte bine, din instrucțiunile trimise, care era situația. În cele din urmă, Domnul Hoare a fost informat de..."

Această convorbire a avut loc, desigur, într-un moment când încă se spera să se unească garanțiile noastre pentru Polonia și România și cu câteva zile înainte de încheierea actualii garanții (în care nu era dată vreo distincție în ceea ce privește un atac rusesc) în 13 aprilie.

Brown
27 ianuarie 1940

(*P.R.O.*, *F.O.* 371/24 968, ff.43-44)

Ministerul de Externe
16 februarie 1940

(R. 950/9/37)

Dragul meu Snatch (H.Knatchbull-Hugessen)

Regret că scrisoarea ta către Bowker din 13 ianuarie, privind atitudinea Turciei față de pericolul rusesc în Basarabia, n-a primit răspuns până acum.

2. Suntem de acord că nu are nici un rost să insistăm asupra argumentelor din moment ce, așa cum arăți în scrisoarea ta, situația este cât se poate de clară așa cum reiese din discuțiile tale cu Saradcoğlu și din cele spuse de Numan Secretarului de Stat.

3. Una din principalele dificultăți în stabilirea unei bune înțelegeri între turci și români privind această problemă este aceea că nici ambasadorul român la Ankara nici ambasadorul turc la București nu sunt vrednici de încredere. Sperăm că orice neînțelegere datorată acestui fapt a fost clarificată până acum de către discuțiile dintre Gafencu și Saradcoğlu la Belgrad. Ai văzut deja aceasta din telegrama cu nr.10, exceptând faptul că acesta este cazul, în măsura în care se ia în considerare părerea turcilor, că Basarabia nu va fi apărată. Cred că putem presupune că Saradcoğlu a expus poziția turcilor la fel de clar.

4. Date fiind împrejurările nu propunem nici o altă acțiune.

Al Dv.
(sd.) Philip Nicholas

(P.R.O., 371/24 968, ff.40-41)

16/42/40
Secret

Ambasada Marii Britanii
Roma, 20 februarie 1940

Către Departament (Sud)

Scrisoarea dv., R 306/58/22 din 23 ianuarie se referă la telegrama nr.2 și întreabă pe ce se bazează punctul de vedere exprimat că "Germanii nu ajută România împotriva atacului Rusiei".

Următoarele sunt referințele indirecte la telegramele pe acest subiect.

Roma, telegramă către Biroul Externe: 1206, din 6 decembrie, paragraful 3:

Ministrul ungar și-a exprimat părerea că nici Rusia singură și nici rușii împreună cu germanii nu vor plănuți acțiuni în Balcani. De aceea, nu va fi teren pentru ca germanii să-i ajute pe români.

București, telegrama 815 din 5 decembrie 1939:

Domnul Gafencu a spus lui Sir R. Hoare că "își dă seama că dacă România este atacată de Rusia ea va trebui probabil să lupte singură".

Roma, telegramă către Biroul Externe: 1230 din 14 decembrie:

Noul ministru român la Roma a spus că Germania a asigurat Italia că nu preconizează o intervenție militară în Balcani.

Ankara, telegramă către Biroul Externe: 46 din 16 decembrie, paragraful 2:

Ambasadorul german a folosit în continuu cuvinte împotriva Rusiei; vorbind cu ministrul Afacerilor Externe a spus, de exemplu, că *dacă Rusia nu ar fi fost angajată în războiul din vest, ar fi fost altă situație.*

În timp ce nici unul din extrasele de mai sus nu sunt definitive, acestea împreună cu credința generală că Germania și URSS se atrag tot mai mult pentru scopurile lor proprii, face să pară clar că orice ajutor din partea Germaniei adus României ar fi de nedorit. În același timp, atât ambasadorul cât și Charles văd ceva (f.51) mai definitiv undeva și ambasadorul crede că aceasta poate fi într-o comunicare care i-a fost cerut să o ardă după citire.

Al dv. Pentru totdeauna,
Chancery

(P.R.O., 371/24 968, ff.48-49)

Nr. 113
(R. 8684/9/37)

Foreign Office, 1 martie 1940

Domnule (H.K.Hugessen)

/.../ Ambasadorul turc a solicitat să-l vadă pe Subsecretarul de Stat parlamentar la 26 februarie la cererea sa. Excelența sa a anticipat că după ce rușii vor ocupa Vipuri, ei vor cere germanilor să-i determine pe finlandezi să facă pace. Obiectivul acesteia va fi să-i elibereze de Uniunea Sovietică și, în ultimă instanță, să-i facă mult mai utili Germaniei. Ambasadorul crede că după acest demers al Uniunii Sovietice, după un scurt timp, va veni rândul Basarabiei și înainte ca forțele aliate din Orientul Mijlociu să fie prea puternice. El se îndoia de faptul că rușii vor pune problema Basarabiei, în afară de a se aborda politic sau diplomatic România; el se gândea că nu era imposibil ca ei să obțină ceea ce doreau.

Philip Nichols

(P.R.O., 371/24 968, f.53)

Din: *Uniunea Sovietică*
Descifrat Domnul Le Rougetel (Moscova)
7 martie 1940
Expediată 5. 01 p.m. 7 martie 1940
Primită 9.00 p.m. 7 martie 1940

Nr.108

București
Telegrama dv. Nr. 27
Nu am auzit nimic de acest proiect.

Românii au acționat în ultimul timp pentru normalizarea relațiilor lor cu URSS, pentru numirea unui ministru sovietic la București și negocieri pentru un acord comercial. Scopul lor primordial poate fi chiar un pact de neagresiune, deși aud că răspunsul sovietic nu a fost încurajator. Totuși, este improbabil ca Domnul Molotov să meargă la București pentru semnare, deoarece celor două vizite la Moscova ale lui Ribentropp nu li s-a răspuns încă.

(P.R.O., 371/24 968, f.60)

Din: *România*
 Decodificat, Sir R. Hoare (București)
 8 martie 1940
 Expediată, 9 martie 1940, 1.00 a.m.
 Recepționată, 9 martie 1940, 9.40 a.m.

Nr.175

Telegrama Dvs. nr.179

Ministerul Afacerilor Externe a declarat că nu este nimic adevărat în această poveste. Din întâmplare găsesc greu de crezut că Molotov va avea încredere în sine cu atâția polonezi și alții în jur care-i doresc răul.

Retransmisă la Moscova confidențial.

(*P.R.O., F.O.* 371/24 968, f.58)

Ambasada Britanică Moscova
 11 martie 1940

(105/4/40)

Domnule Edward Coote,

În timpul convorbirii avute cu ambasadorul Turciei, în această dimineață, l-am întrebat despre părerea sa asupra recentelor rapoarte privind apropiata vizită a lui Molotov la București pentru a definitiva un pact de neagresiune cu România (*Foreign Office*, telegrama nr.179 la București). Precum m-am așteptat, a luat în derâdere întreaga poveste și a continuat să spună că știa sigur că Davidescu aștepta încă un răspuns la demersurile sale privind încheierea unei înțelegeri comerciale și numirea unui ministru sovietic la București (vezi telegrama mea nr.108).

Haidar consideră că numirea unui ministru sovietic la București va coincide cu o înțelegere finală cu Finlanda și că va sosi aducând cu el propuneri concrete privind un acord de pace asupra "problemei balcanice". Se pare că a spus acestea și lui Davidescu.

Îi trimit lui Hoare o copie a acestei scrisori.

Le Rougetel

(*P.R.O., F.O.* 371/24 968, f.68-69)

Legăția Britanică București
 14 martie 1940

Stimate Gaselie,

Am raportat în telegrama nr. 26 din 26 februarie că Dl. Gafencu era puțin supărat de atacul acela din broșură, făcut la adresa lui de Maniu care spunea că este omul ce contempla tratatul de predare a patrimoniului teritorial al României.

S-a referit la această problemă cu câteva zile înainte, spunând că, la un timp, în perioada când Bulgaria era deja beligerantă iar România continua să se mențină neutră, Brătianu a făcut Bulgariei propuneri concrete pentru o eventuală cedare a Cadrilaterului.

Din păcate, susținea el, Brătianu a sustras o cantitate deloc neglijabilă a arhivei din acea perioadă și drept urmare discuțiile din Minister pe acest subiect nu mai aveau rost.

Era sigur că guvernul Majestății Sale ar fi fost ținut la curent cu asemenea negocieri și că trebuie să existe o evidență asupra lor la Londra. Brătianu arăta dispoziție spre a face cauză comună, cu Mornie, ceea ce ar fi de mare ajutor D-lui Gafencu și guvernului pentru că ar ști cu siguranță că Brătianu nu a ezitat în timpul crizei spre a discuta o eventuală concesiune teritorială. Din moment ce nu mai există partide cu orientarea lui Brătianu în această țară, evident că nu ar fi o acțiune ilegală de a căuta și de a vedea dacă se mai poate găsi ceva în bibliotecă. Vreți să fiți atât de amabil și să întreprindeți o cercetare?

Al dumneavoastră,
R. Hoare

(P.R.O., F.O., 371/24 983, f.108-109)

Legăția Britanică, București
19 martie 1940

Dragul meu Nichols,

M-am gândit foarte mult, în ultima vreme, mai ales de la capitularea finlandezilor, că ar fi cazul și momentul de a propune reexaminarea problemei de aplicabilitate a garanției anglo-franceze cu privire la agresiunile Rusiei.

Chiar în seara aceasta am primit o copie a telegramei tale nr.56 (R.2809/24/49) din 6 martie pentru Rendel. Spuneai, în ultima frază a paragrafului 3, că "pe de altă parte, posibilitatea ca Germania să decidă în orice moment să-și stabilească campania militară în Balcani nu trebuie exclusă. Campanie, ori în combinație cu Rusia, ori singură, iar în aceste împrejurări nu se putea aștepta ca guvernele aliate să rămână dezinteresate și inactive". Se pare, probabil - deși după umila mea părere nu este cu totul rezonabil - că aceste cuvinte au fost adaptate cu grijă, pentru că nu vrei să te simți răspunzător de "nerămânerea dezinteresată și inactivă" în cazul unui atac doar din partea Rusiei (f.64).

Dacă ne ținem de teoria că vorbele tale au fost alese cu grijă în acest scop (pe care tocmai l-am propus) cred, totuși, că sunt cuvinte fără prea mare importanță pentru că, chiar dacă inițiativa ar fi a rușilor, cu sau fără asentimentul germanilor, ar fi destul de illogic pentru că poți fi sigur că germanii nu le-ar permite rușilor să acționeze singuri în acest *spațiu vital* (lebensraum) și foarte important pentru germani.

Deci, fiind cert că nu putem rămâne dezinteresați și inactivi în cazul unui atac german cu sau fără participarea rușilor, cred cu convingere că, cu cât ne dăm seama că același lucru este valabil și în cazul unui atac sovietic, cu sau fără participarea Germaniei, cu atât mai bine. Nu vreau să sugerez o declarație publică asupra certitudinii unui atac sovietic, dar aș vrea ca atât Thierry cât și eu să avem autoritatea, dacă și când apare o situație de criză acută să răspundem afirmativ, fără vreo referință la guvernul nostru, la întrebările pe acest subiect ale guvernului român. Un răspuns afirmativ întârziat ar fi la fel de dezastruos ca unul negativ.

Deoarece Berthond mâine nu este de serviciu, în loc de poimâine cum am sperat noi, n-am avut timp să mă uit la post restant, dar, oricum, cred că nu mi-aș fi schimbat opinia.

Al tău, R. Hoare

(P.R.O., F.O., 371/24 968, ff.64-66)

Distribuire generală

Din : *România*

Telegramă necodificată de la Sir R. Hoare (București) 23 martie 1940

Expediată, 23 martie 1940

Recepționată, 27 martie, 1940, ora 6.20 p.m.

Nr.36

Confidențial

Restrictiv

Acum episodul final se apropie de sfârșit și se pare că este foarte probabil să asistăm aici la o ofensivă diplomatică între Germania și Rusia, poate cu aprobarea, dacă nu, cu participarea Italiei. Pare probabil și, chiar Dl. Gafencu a intuit aceasta, că acesta a fost motivul recentei întâlniri Hitler - Mussolini la Brenner. Dl. Gafencu crede că i se poate oferi o garanție germano-sovietică, spre exemplu, dacă guvernul român renunță la garanția anglo-franceză și cooperează efectiv cu Germania în domeniul economic. Pare, de asemenea, posibil (vezi, de exemplu, scrisoarea de la Dl. Le Rougetel, datată 11 martie, către Dl. Coote) ca Rusia să ceară Basarabia. Atitudinea Turciei m-a îngrijorat oarecum (vezi scrisoarea Dl. H. Knatchbull-Hugessen către Dl. Al. Cadogan din 2 martie), dar dacă ambasadorul României la Ankara are dreptate, situația este acum satisfăcătoare.

2. Oricare ar fi forma pe care această ofensivă diplomatică o va lua, se cuvine să stabilim ce atitudine vom adopta. Metodele Germaniei ne dau timp de gândire arareori în momentele de criză.

3. Contrar, părerile susținute în anumite cartiere ale Londrei afirmă din nou cum că România este hotărât împotriva Germaniei. Sentimentul mulțimii contează pentru noi 90%. Regele, a cărui influență asupra politicii este hotărâtoare, nu primește niciodată diplomați dar a fost văzut în ultimul timp de câțiva englezi (de exemplu, lordul Lloyd, căpitanul Larking) și este clar că este de partea noastră mai mult decât îndrăznește să spered. Prezentul guvern român este foarte prietenos, dar cu unele rezerve. Cu cât ajutorul pe care îl putem da României este mai eficient, cu atât guvernul român va fi mai îndrăzneț. Între timp face tot ce poate pentru noi.

4. Atât din punct de vedere economic cât și politic, această stare de lucruri este în avantajul nostru, pe câtă vreme lucrul cel mai rău ce ni se poate întâmpla ar fi un guvern care să coopereze efectiv cu Germania. Un asemenea guvern poate, fără îndoială, asigura transportul pe cale ferată și pe apă spre Germania, fără nici o problemă, demobilizând și sacrificând necesitățile civile precum și celelalte necesități. Actuala lipsă din blocadă va fi astfel mai tare mărită. Nu vom fi niciodată capabili să asigurăm distrugeri mari pentru a preveni o asemenea creștere. Din punct

de vedere militar, mi se pare că o înțelegere cu România este importantă dacă vom putea vreodată să acționăm efectiv în Balcani; și dacă Balcanii sunt din punct de vedere militar sau chiar politic pierduți pentru noi, ar însemna să ne hazardăm, în cele din urmă, încercând un atac în Caucaz, care este evident cheia problemei rusești. Din toate punctele de vedere, mi se pare că primul flanc al liniei de atac este acum în Carpați, oricât mi s-ar părea de neplăcut.

5. Din punct de vedere pur material este în avantajul nostru ca guvernul român mai bine să reziste și să distrugă zăcămintele de petrol și căile de comunicație, decât să accepte cererile Germaniei.

Nr.596 (R)

Recepționată: 29 iunie 1940, ora 3.30 p.m.

Telegrama nr.595

Pare sigur că răspunsul României a fost considerat drept neadecvat și că autoritățile locale sunt evacuate în mod ostil. Nu am nici o veste sigură despre înaintarea trupelor în fața distrugerii de către inamic.

6. Sunt absolut sigur că guvernul român nu poate rezista atacurilor repetate germano-ruse oricât ajutor le-am oferi, dar dacă le putem oferi un ajutor ei vor face tot ce le stă în putință. Dacă italienii își retrag sprijinul oferit până acum României, atunci, în condițiile actuale, prăbușirea României în fața inamicului pare sigură, în special după răspunsul nostru la cererea României de a extinde garanția pentru Basarabia. Noi am făcut din acceptarea Italiei o condiție a acțiunii noastre pe acest front.

7. Ceea ce vreau să subliniez este faptul că România este în prezent în relații de prietenie cu noi, dar că, după exemplul Poloniei, statelor baltice și Finlandei, nu putem spera că-și va păstra poziția față de o ofensivă militară sau diplomatică germano-rusă, dacă nu-i oferim ajutor militar mai serios pentru a rezista, așa cum am făcut și cu ceilalți protejați ai noștri.

(P.R.O., F.O. 371/24 483, ff.117-119)

Din: *România*

Descifrat, Domnul R. Hoare (București)

27 iunie 1940

Expediat: 6.00 p.m., 27 iunie 1940

Primită: 7.35 p.m., 27 iunie 1940

Nr.592, Rapid

Guvernul sovietic a dat un ultimatum de 24 de ore ministrului român noaptea trecută cerând cedarea Basarabiei și a unei părți a Bucovinei.

2. Înțeleg că guvernul român a apelat la guvernele italian și german dar până acum nu s-a primit nici un răspuns.

3. Ambasadorul iugoslav are instrucțiuni de a îndemna guvernul român să arate cea mai mare "prudență". El l-a văzut pe rege care l-a șocat prin calmul său.

(P.R.O., F.O. 371/24 968, f.134)

Distribuire specială – Cabinetul de Război
 Din: *România*
 Decodificat, Domnul R. Hoare (București), 7 iulie 1940
 Expediat: 7 iulie 1940, ora 2.10 p.m.
 Recepționat: 7 iulie 1940, ora 11.20 p.m.

Nr.662

Telegrama din Moscova nr.408

Nu este clar ce vrea să spună Stalin când afirmă: "România nu mai creează probleme în privința transportului petrolului în Germania", cu intenția vădită de a da impresia că nimic important nu s-a schimbat aici, deși ar trebui să știe că regele Carol încercă, cu disperare, să câștige bunăvoința lui Hitler. S-ar putea să fie adevărat că noul ministru sovietic nu este prea bun în politică, dar Stalin nu poate ști că regele este cuprins de panică și că încercă să obțină protecția Germaniei pentru "un viitor atac bolșevic". Stalin trebuie să știe de asemenea că (Tass) și nu alții sugera că există condițiile pentru ca un viitor atac bolșevic să fie posibil.

2. Sunt de acord cu Stalin că ofensiva germană (dacă prin aceasta vrea să spună o armată de ocupație) este improbabilă. Dar ofensiva morală a atins deja o victorie scumpă lui Hitler. La fel de plin de succes este teoretic posibil și un contraatac fără vărsare de sânge în cazul în care Stalin se hotărăște să convingă opinia publică românească că Rusia "nu mai are nici un proiect asupra acestei țări". Este la fel de greu pentru Stalin, pe cât este de greu pentru Hitler, de a convinge pe cineva că intențiile sale sunt cinstite, dar dacă încercă, ar putea să întărească opiniile curente de aici - opinii care se opun cu tărie atitudinii regelui - care privesc plasarea țării sale și a sa la dispoziția lui Hitler. Dar, desigur, aceste opinii nu pot fi eficiente, dacă Stalin - cu o ingeniozitate pe care nu pot să o prevăd - nu va convinge opinia românească că întradevăr nu are "proiecte viitoare".

3. Următoarele păreri nu sunt relevante dar fără petrolul României.

Stabilirea de către Hitler a unui (grup nedescifrabil) Ucraina va fi foarte dificilă.

Repetat la Moscova.

(*P.R.O., F.O.* 371/24 968, f.163)

Distribuire specială și Cabinet de Război
 Decodificat, Dl. R. Hoare (București), 15 iulie 1940
 Expediată: 15 iulie 1940, orele 9.25 p.m.
 Recepționată: 16 iulie 1940, orele 8.20 a.m.

Nr.721

1. Ca urmare a Conferinței de la München între Germania, Italia și Ungaria românii s-au simțit ușurați. Le era teamă de vreo măsură drastică și au aflat că situația de criză a Transilvaniei a fost amânată.

2. Mulți români par să recunoască acum că schimbările teritoriale sunt inevitabile și sunt împăcați cu gândul, cu atât mai mult în ceea ce privește

Transilvania. Acestea sunt valabile și pentru Dobrogea de sud. Criza Basarabiei a fost o severă demoralizare și pregătirile pentru evacuare îmi sunt aduse la cunoștință din Constanța, Galați, Giurgiu și Timișoara. Un comunicat semnificativ a hotărât astăzi ca funcționarii publici să nu-și părăsească posturile fără ordin, altfel vor fi concediați.

3. Din surse neoficiale, dar pretinzând că ar fi de la Ministerul de Externe, am aflat despre o propunere neoficială care a fost făcută de puterile Axei, o propunere semioficială făcută miniștrilor români de la Budapesta și Roma sugerând trecerea regiunii Satu-Mare, Oradea, Salonta, Arad și Timișoara la Ungaria (incluzând o parte a Iugoslaviei). Zone autonome vor fi făcute pentru unguri, nordul Brașovului și pentru minoritatea de lângă Sibiu, o zonă amestecată în jurul Clujului. Guvernul român aparent refuză zonele autonome și propune un schimb de populație.

4. Între timp, toți observatorii au căzut de acord că germanii își dau toată silința pentru a păstra o zonă liniștită în Balcani. Urmând măsurile Ungariei de demobilizare, multe trupe au fost demobilizate aici astăzi. Urmează rapoarte detaliate referitoare la aceste fapte. Obiectivul principal este, fără îndoială, asigurarea de forță de muncă în agricultură pentru a salva recolta ce a mai rămas.

5. Se spune despre germani că își folosesc puterea de influență pentru a preîntâmpina conflictul între Rusia și România. În acest scop vor fi de acord, aparent, cu un guvern antirus aici. Atașatul german al Forțelor Aeriene, care este foarte influent și își exprimă părerile cu hotărâre, a vorbit vineri cu regele Carol. În general, germanii nu sunt întrutotul de acord ca România să fie membră a Axei; și noul ministru român care a fost la Berlin timp de câteva săptămâni nu a putut prezenta scrisorile de acreditare.

Reluată la Ankara și confidențial la Budapesta, Belgrad și Sofia.

(*P.R.O., F.O. 371/24 983, f.175*)

Galați